МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Г.С. СКОВОРОДИ
Український мовно-літературний факультет імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка
Кафедра української літератури та журналістики
імені професора Леоніда Ушкалова
Центр транскультурних посттоталітарних студій Філологічного факультету
Вроцлавського університету

УШКАЛОВСЬКІ ЧИТАННЯ

Всеукраїнська науково-практична конференція
з міжнародною участю

«(НЕ)МОЖЛИВІСТЬ КАНОНУ:
СВІТОВА ЛІТЕРАТУРА / ЛІТЕРАТУРА УКРАЇНСЬКА»

та

КРУГЛИЙ СТІЛ «13-е. СИНІЙ ЛИСТОПАД»

(спільно з Центром транскультурних посттоталітарних студій Філологічного
факультету Вроцлавського університету)

Матеріали конференції
12-13 листопада 2021 року

Харків 2021

УДК 821.161.2.09
ББК 83.3(4УКР)
Організатори конференції: кафедра української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова ХНПУ імені Г.С. Сковороди; Центр транскультурних посттоталітарних студій Філологічного факультету Вроцлавського університету

Голова оргкомітету конференції: Юрій Бойчук, ректор, доктор педагогічних наук, член-кореспондент НАПН України (Україна).
Заступники голови: Світлана Бережна, проректор з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності, доктор філософських наук, професор (Україна); Володимир Борисов, проректор з навчально-наукової роботи, кандидат філологічних наук, доцент (Україна).
Наукові керівники круглого столу: Галина Хоменко, кандидат філологічних наук, доцент (Україна); Агнєшка Матусяк, доктор габілітований, професор (Польща).
Члени оргкомітету:
Костянтин Голобородько, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка, доктор філологічних наук, професор (Україна);
Ростислав Мельников, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова (Україна);
Людмила Гармаш, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова (Україна);
Олена Лямпрехт, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова (Україна);
Агнєшка Матусяк, доктор габілітований, професор, директор Центру транскультурних посттоталітарних студій Філологічного факультету Вроцлавського університету (Польща);
Олена Муслієнко, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова (Україна);
Галина Хоменко, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова (Україна);
Тетяна Тищенко, кандидат філологічних наук, професор кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова (Україна).

«(Не)можливість канону: світова література / література українська». Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (12-13 листопада 2021 року). Харків. ХНПУ імені Г.С. Сковороди. 2021. 104 с.

Рекомендовано до друку вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 9 від 30.09.2021).

Наукова конференція «(Не)можливість канону: світова література / література українська» приурочена до ювілею професора Леоніда Ушкалова. Її назва враховує насамперед етимологію слова канон від грецького κανών / західно-семітського qānoeh/ḳānu — еталон точності при вимірюванні довжини на будівельних роботах, що могло б бути характеристикою стилю вченого, вченого, який для багатьох інших залишається зразком життя в науці. Окрім того, назва сигналізує про науковий простір ученого, співвідносний, як правило, із канонічними, узаконеними літературними текстами. Однак ця назва відбиває сьогодні чи не найпарадоксальніші процеси в науці, яка апелює як до перегляду канонічного (того, що перегляду не мало б підлягати), як до розхитування канонічного (традиційного, усталеного, консервативного), так і до обґрунтованого сумніву щодо можливості канону, що відповідає традиційній/канонічній характеристиці живого пізнання допитливого розуму — від апофатичного богослов'я до деконструкції.
Для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів гуманітарних закладів вищої освіти та вчителів загальноосвітніх шкіл.

ISBN 978-966-372-835-3/ © ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Blei, F. (2016). *Das große Bestiarium der modernen Literatur.* Verlag Projekt Gutenberg-De.
Humboldt, W. (1841). *Von Briefwechsel an F. G. Welcker*.

Олена Бондарева
Київський університет імені Бориса Грінченка
Київ, Україна

СУЧАСНІ ДРАМАТУРГІЧНІ АНТОЛОГІЇ: ПАНОРАМА ДРАМАТУРГІЧНОЇ ДИНАМІКИ ЧИ СПРОБА КАНОНОТВОРЕННЯ?

Антологізація сучасного літературного процесу в Україні є його неодмінним маркером і водночас відповіддю на частину викликів, що постають перед сучасною культурою з її інтенсивністю та швидкоплинністю. З сучасною українською драматургією, де вихід окремої книжки п'єс одного драматурга є радше винятком, аніж тенденцією, читачі та театри знайомляться переважно через драматургічні антології, яких у незалежній Україні видано вже 25. Тому логічно поміркувати, що формують і що змінюють у нашій рецепції драматургічного процесу такі формати та яку специфіку вони транслюють у своїй динаміці.

Скористаємося міркуваннями О.Галети щодо специфіки антологій як колекцій, фабулу яких виданням нав'язує їх творець-укладач, який визначає, що саме "заслуговує на збереження, запам'ятовування і споглядання", в яких фактографічна цінність визначається не стільки повнотою, скільки способом представлення та здатністю відповідати на запити спільноти щодо власної культурної ідентичності (Галета, 2015: 61-62).

З цієї позиції відзначимо, що укладачами українських антологій п'єс переважно є драматурги як найактивніші учасники літературно-театрального процесу: Ярослав Верещак упорядкував 4 антології ("Сучасні українські драматурги", 2000; "Сучасна українська драма", Вип.4, 2007; "Мотанка", 2019), Неда Неждана – 6 ("У чеканні театру", 1998; "У пошуку театру", 2004; "Страйк ілюзій", 2004; "Сучасна українська драма", Вип.3, 2006; "Голос тихої безодні та інші голоси", 2016; "Час&Простір", 2021), 4 антології упорядковані Відділом драматургічних проєктів Національного центру театрального мистецтва імені Леся Курбаса, до якого входять драматурги Неда Неждана, Олег Миколайчук, Ярослав Верещак, останні роки – також Олександр Вітер ("Таїна буття", 2015; "Драмовичок", 2017; "Майдан. До і після", 2015; "Лабіринт зі криги та вогню", 2019), 4 вийшли за підсумками драматургічних конкурсів ("Наша драма", 2002; "Коронація Слова: збірка лауреатів 2006 та 2007 років", 2008; "Актуальна українська драма", 2012; "Драма.UA", 2013), по одній упорядкували Олександр Вітер ("Інша драма", 2019), Валерій Герасимчук ("Сучасна українська драма",

Вип.1, 2005), Василь Фольварочний (“Сучасна українська драма”, Вип.2, 2006), Володимир Даниленко (“13 сучасних українських п’єс”).

Періодизацію драматургічних антологій періоду української Незалежності я вже запропонувала до обговорення у статті в часописі “Курбасівські читання”, зазначивши, що антології, видані до 2014 року включно, відношу до етапу пошуку форматів, а антологійні проєкти від 2015 року – до етапу колекцій, які укладаються відповідно до певних запитів (Бондарева, 2021: 50-77), тож на цьому докладно не зупинятимуся.

При тому, що упорядники антологій не ставили собі за мету створення будь-якого сучасного драматургічного канону, накреслюється цікава картина. “Рекордсменами” за кількістю презентованих в антологіях текстів є: Неда Неждана (18), Олег Миколайчук (16), Ярослав Верещак (9), Олександр Вітер (8), Анна Багряна (7), Надія Симчич (6), Тетяна Іващенко (4), Олександра Погребінська (4). Перші сім імен з цього переліку “на слуху” у театральної спільноти, п’ять із цих драматургів активно співпрацюють з українськими театрами. По 3 п’єси презентують Лідія Чупіс, Богдан Жолдак, Оксана Танюк, Сергій Щученко, Артем Вишневський, Світлана Новицька, Олена Клименко, Володимир Сердюк, Олекса Сліпець, Олександр Гаврош, Світлана Лелюх, по 2 – Василь Босович, Валерій Герасимчук, Валентин Тарасов, Володимир Даниленко, Анатолій Покришень, Дмитро Терновий, Іван Андрусяк, Леся Волошин, Олег Гончаров, Ігор Юзюк, Надія Марчук, Віра Маковій, Леся Демська, Ольга Мурашко. Решта драматургів, представлених в усьому масиві антологій, мають у ньому всього по одному тексту. Парадоксально, але лише по одному-єдиному тексту маємо навіть від Олександра Ірванця та Наталії Ворожбит, взагалі не представлено жодної драми, скажімо, Володимира Діброви. Бачимо, що нерідко репрезентація драматургів у драматургічних антологіях не корелює з обсягом та естетичною вагою їхніх доробків.

Також цікаво, що є тексти, які “кочують” з антології в антологію, інколи у різних авторських редакціях. Наприклад, п’єси, що надруковані тричі (“Зніміть з небес офіціанта” Олега Миколайчука, “Дорога до Раю” Ярослава Верещака, “Ми, Майдан” Надії Симчич, “Таїна буття” Тетяни Іващенко, “Дивна і повчальна історія Каспара Гаузера” Олени Клименко, “Калина та песиголовці” Надії Марчук) або двічі (“І все-таки я тебе зраджу”, “Химерна Мессаліна”, “Коли повертається дощ”, “Голос тихої безодні”, “Кицька на спогад про темінь”, “MAIDAN SNFERNO, або Потойбіч пекла” Неди Нежданої; “Час Ч”, “Дикий мед у рік чорного півня” Олега Миколайчука, “Душа моя зі шрамом на коліні” Ярослава Верещака, “Гойдалка” Ганни Багряної, “На виступцях” Катерини Демчук, “Про потяг, валізи, мотлох та дещо інше” та “Козак Мамай і ключі від Раю” Артема Вишневського, “Шинкарка” Світлани Новицької, “Осінні квіти” Олександри Погребінської, “Сестра милосердна” Володимира Сердюка, “Хроніки першого курсу” Олекси Сліпця, “Лабіринт” та “Сліди вчорашнього піску” Олександра Вітра, “Чарований запорожець” Богдана Жолдака, “Я та лялька” Світлани Лелюх, “Богдан-2014” Ксенії Скорик, “Страсті за юродивим” Лідії

Чупіс, “Прихисток” Любові Цукор). У такий спосіб консолідований антологійний формат виводить деякі тексти у топову позицію, причому іноді зовсім штучно. Хоча серед видрукованих тричі п’єс немає жодної слабкої, вони всі можуть успішно презентувати українську драматургію за межами України, якщо їх професійно перекласти.

На жаль, наклади антологій сучасної української драматургії аж ніяк не сприяють їх участі у просуванні новітніх драматургічних текстів на широкий читацький загал. Їхні цифрові еквіваленти коливаються в діапазоні від 1000 до 50 примірників. 1000 примірників – “Сучасна українська драматургія, Вип.1”, “Драма.UA”, “Потойбіч паузи”, “Сучасна українська драматургія. Вип.4”, “13 сучасних українських п’єс”. 600 примірників – “Коронація Слова: збірка лауреатів 2006 та 2007 років”. 500 примірників – “Страйк ілюзій”, “Сучасна українська драматургія, Вип.3”, “Голос тихої безодні та інші голоси”. 300 примірників – “Час&Простір”. 200 примірників – “Таїна буття”, “Майдан. До і після”, “Драмовичок”, “Мотанка”. 150 примірників – “Інша драма”. 100 примірників – “У чеканні театру”, “У пошуку театру”. 50 примірників – “Сучасні українські драматурги”. В антологіях “Наша драма” та “Лабіринт із криги та вогню” наклад не зазначено. Цифри вражають, правда? Причому частину видань здійснено не державним коштом, а за підтримки американської діаспори. Незрозуміло, за що наша держава так стійко й упевнено не любить сучасну українську драматургію, але зрозуміло, що не те що пересічні читачі, а навіть сучасні українські театри не мають можливості бодай ознайомитися з надрукованими у такий спосіб п’єсами. Антології блискавично стають бібліографічною рідкістю, і навіть у фаховому середовищі ми ділимося з колегами тими книжками, які нам пощастило мати.

На жаль, маємо доволі сумні наслідки такої політики у сфері культури. По-перше, в Україні втрачено читацьку аудиторію, яка би із задоволенням читала п’єси. По-друге, у книжкових магазинах та мережах України ви значно швидше знайдете російську драматургію, аніж новітню українську. По-третє, при мінімальних накладах навіть бібліотеки не забезпечуються необхідними примірниками книжок, а театри і поготів. Чи логічно за таких умов вести мову про саму можливість гіпотетичного канону щодо сучасної української драми? Запитання риторичне, а відповідь очевидна.

Здається, дещо рятує ситуацію відкритість доступу до текстів сучасної української драматургії з огляду на її представленість в інтернет-просторі, зокрема, на спеціалізованих ресурсах “Драматург” (https://dramaturg.org.ua/, модерує Володимир Сердюк), “УкрДрамаХаб” (https://ukrdramahub.blogspot.com/, модерує Ірина Гарець), “Українська драматургія” (https://ukrdrama.at.ua/, модерують Олег і Раїса Гончарови), “Бібліотека української драматургії” (https://ukrdramalib.com.ua/ , вебресурс НСТДУ за підтримки УКФ; російськомовний сайт TEATRE – український театральний портал, де є територія “Драматургия” (teatre.com.ua/ukrdrama/); зрештою, драматургічна інтернет-бібліотека НЦТМ імені Леся Курбаса

(http://www.kurbas.org.ua/dramlab/dramlibrary.html). Їх також можна з великою долею умовності зарахувати до своєрідних драматургічних антологій. Проте більшість із них наповнюється самими авторами, вони формуються за принципом нон-селекції, толерують, окрім останнього ресурсу, російськомовні тексти, а також твори з великими масивами неконвенційної лексики і відверто слабкі драматургічні тексти. Для театрів відшукати у таких складних реаліях цікаву сучасну п'єсу – задача майже непідйомна. Відділ драматургічних проєктів НЦТМ ім. Леся Курбаса регулярно презентує свої антології на театральних фестивалях та конкурсах, проте знайти більш давні антології та взяти їх тексти у роботу доволі важко.

Як бачимо, в Україні є чимало сучасних драматургів різних поколінь, готових працювати з українськими театрами, режисерами, презентувати свої твори читачам. Проте відсутність спеціалізованих видань, які друкують драматургічні тексти, низькі наклади упорядкованих антологій (при їх відносно великій кількості!), розрив комунікації з читацькою аудиторією роблять відомими лише кілька імен авторів та вкрай обмежений регістр драматургічних творів.

Література

Бондарева, О. (2021). Сучасні драматургічні антології у контексті антологізації українських культурних процесів. *Курбасівські читання. Науковий вісник НЦТМ ім. Л.Курбаса*, № 16, 50-86.

Галета, О. (2015). *Від антології до онтології: антологія як спосіб репрезентації української літератури кінця XIX – початку XXI століття.* Київ: Смолоскип.

Світлана Вардеванян
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Чернівці, Україна

ЦЕНТРУВАННЯ ПЕРИФЕРІЙНОГО ЯК СПОСІБ СТВОРЕННЯ НОВОГО КАНОНУ: НА МАТЕРІАЛІ ПРОЗИ МАРІЇ МАТІОС

Ця розвідка є спробою концептуалізувати, тобто системно-цілісно представити основні сенси прози Марії Матіос, з'ясувати значення доробку письменниці для сучасного літературного процесу та спосіб створення нового канону зусиллями письменниці. Зокрема концентруємо увагу на тому, як переплітається історична та феміноцентрична теми в прозі авторки. Зауважуємо незвичний для зображення історичних тем ракурс. Читач прози Матіос не бачить історієтворчих поворотів і переворотів, які здійснюються зазвичай у столицях, він спостерігає за наслідками, які спричинили великі історичні подій в маленькому буковинському селі Розтоки. Селі, яке для самої авторки є не периферією, а